

ЗИГМУНД КРАСІНСЬКИЙ НА ПОДІЛЛІ

У статті простежено життєвий і творчий шлях поета, його зв'язок з Україною, описано обставини особистого життя, що вплинули на формування громадянської позиції та написання окремих творів. Крім того, розкрито значення спадщини Зигмунда Красінського для польської та української літератур.

Ключові слова: Красінський, біографія, Дунаївці.

The article traced the life and creative path of the poet, his relationship with Ukraine, described the facts of private life that have influenced the formation of his social views and writing various works. Moreover the importance of the legacy of Zygmunt Krasinski for the Polish and Ukrainian literature.

Keywords: Krasinski, biography, Dunajowce.

W artykule prześlędzono życiowy i twórczy szlak poety, jego związki z Ukrainą, opisano fakty z życia osobistego, które wpłynęły na ukształtowanie się jego poglądów społecznych i napisanie poszczególnych utworów. Ponadto wskazano na znaczenie spuścizny Zygmunta Krasieńskiego dla polskiej i ukraińskiej literatury.

Słowa kluczowe: Krasieński, biografia, Dunajowce.

19 лютого 2012 року Польща відзначила 200-річчя від дня народження Зигмунда Красінського, одного з «поетів-пророків», який разом із Адамом Міцкевичем і Юліушем Словацьким — у трійці найвизначніших поетів своєї вітчизни. Зигмунд є видатним представником давнього шляхетського роду герба Слеповрон, що бере початок від легендарного Ваврженти, гетьмана у Конрада I, князя мазовецького (1187–1247). Серед його предків були воїни, сенатори, єпископи, воеводи, депутати сейму, старости; щоправда, траплялися, як це буває в порядних сім'ях, моталиги та гультаї. Єдина коронована особа роду — Францішка Красінська (1744–1796), дружина принца Кароля, сина короля Августа III Саса; її правнук, Віктор Емануїл, став першим королем об'єднаної Італії. Коротко кажучи, цей рід залишив слід в історії не тільки Європи та Польщі, а й Поділля. Дякуючи бабці поета, Антоніні Красінській із Чацьких (її енергійності та господарності), та її сину Вінценті, містечко Дунаївці наприкінці XIX століття стало промисловим центром регіону, отримало неофіційну назву «подільський Манчестер». Кілька споруд, збудованих Красінськими (або за їхнього сприяння), та якими вони опікувалися, досі є окрасою міста. Це — «скромний, однак вишуканий невеликий палац» [4, с. 270], зображений на відомому малюнку Наполеона Орди (1873), колишній монастир капуцинів (нині церква Різдва Христового) і Будинок молитви (колишня

кірха). На жаль, не пережив епоху боротьби з «опіумом для народу» костюл св. Михайла, яким тривалий час особисто опікувалась пані Антоніна; ця ошатна споруда, дуже подібна за розмірами та архітектурою до кафедрального костюлу в Кам'янці-Подільському, домінувала над містечком і околицями, там зберігались унікальні твори мистецтва.

Напередодні двохсотріччя від дня народження славетного сина польського народу, очевидно, варто трохи більше розповісти про нього та перебування поета в Дунаївцях на Поділлі. Тим паче, що навіть окремі вчені-історики донедавна це заперечували.

Народився Наполеон Станіслав Адам Фелікс Зигмунд Красінський 19 лютого 1812 року в Парижі [8, с. 726]. Він був єдиним сином Вінценті Красінського та Марії Радзивілл.

До речі, окремі краєзнавці ще й наводять дату хрещення поета — 19 грудня 1812 року. На додачу, доводять, що його хрещеним батьком був сам Наполеон Бонапарт [1, с. 134]. По-перше, мовляв, імператор особисто обіцяв це, про що свідчить письмова згадка, зроблена батьком Зигмунда після народження сина: «Сьогодні Імператор повідомив мені, що до хреста пана Наполеона Зигмунда тримати буде». По-друге, про це говорить, на їхню думку, одне з імен поета — Наполеон. Однак інші першоджерела цю версію не підтверджують. Очевидно, щось не склалося. Окрім цього, взимку 1812 року Наполеону було не до хрестин.

Батько поета — генерал французький, потім — російський, сенатор-воєвода Королівства Польського, російський сенатор, ад'ютант Миколи I. До речі, навчався лише в приватному пансіоні у Львові, однак домогся високого становища завдяки, не в останню чергу, своїм природним здібностям і пристрастю до читання. Мати — Марія Урсула Радзивілл — померла досить рано, коли Зигмунду ледь виповнилось 10 років. Намагаючись відволікти сина від гнітючих думок, генерал після всіх жалобних заходів по смерті дружини приїхав разом з ним до своєї матері.

Йосип Ролле так описує цю подію в оповіданні «Бабка поета»: «Дунаєвецький двір набрав ознак урочистості щоразу, коли з'являвся жаданий гість з батьком... Господиня забувала про звичну ощадність, намагалася зробити перебування онука приемним, влаштовувала екскурсії у відомі з кращого боку Мушкутинці...» [4, с. 271].

Прийшла черга поїздки до Кам'янця. Ось як Зигмунд розповідає про поїздки до Старої фортеці в одному зі своїх пізніших листів: «Рояться в пам'яті згадки про те місто, розділене узгір'ями, без дерев, без садів, і той цвинтар біля окопів давньої Речі Посполитої, який колись бачив, поїхавши туди ще дитиною». Майбутній поет відвідав також Окопи Св. Трійці. Десятирічний хлопчак серйозно й розчулено розглядав пощерблені мури, котрі востаннє обороняли за Пулаських в ім'я ідеї, яку відстоювали прадід молодого мандрівника та брат того прадіда. Мусила глибоко відбитися в пам'яті й місцевість на скелястому узбережжі Дністра, й та стежка, що вужем збігала до ложа старого Тіріса, коли через кільканадцять років розгорнув тут дії однієї зі своїх чудових поем. Адже його Генрік у «Небожественній комедії» в Окопах Святої Трійці боронить засади старого світу, а переможений, кидає в розпачі з глибини серця: «Бачу її усією чорною, вона пливе до мене темним простором, моя вічність, без берегів, без островів, без кінця, а посередині Бог, як сонце, що вічно горить, вічно сяє, але нічого не освітлює» [4, с. 271–272].

Більшу частину свого дитинства маленький Зізі провів у Варшаві, дивував усіх своєю пам'яттю та ерудицією й вважався другим вундеркіндом після Шопена. Перше оповідання він написав у шість років французькою мовою.

Навчався хлопчик удома. Домашня програма передбачала вивчення історії, літератури,

географії, політичної економії, латини, грецької, французької, німецької та арабської мов, арифметики, алгебри та геометрії. У своїх дванадцять років «пан Зигмунд» за розвитком не поступався студентам університету.

Восени 1825 року 13-річний Зигмунд вдруге здійснив подорож на Поділля. Дорога в Дунаївці пролягала через Володимир, Порицьк, Кременець, Ярмолинці. Про швидкий інтелектуальний розвиток хлопця свідчить також написаний тоді «Щоденник подорожі», багатий досить глибокими, як для його віку, міркуваннями [9, с. 60].

У вересні 1826 року після відповідного іспиту його одразу прийняли в останній клас ліцею. За рік успішно закінчив той навчальний заклад, отримавши «посередньо» лише з математики. Після канікул 15-річний юнак починає навчання на відділі права Варшавського університету. Тоді ж, як наслідок спілкування зі старшими хлопцями, розпочалася й «цигаркова ера», «домашню дитину» було не впізнати.

Деякі подробиці наступного приїзду З. Красінського на Подільську землю знаходимо в цитованому вище оповіданні Й. Ролле: «Улітку 1828 року шістнадцятилітній кавалер, уже студент університету, приїхав разом з нерозлучним Ґашинським в Дунаївці. Вважав за обов'язок знайти даму серця. І знайшов її в особі чорнявої пані Гелени, симпатичної двадцятилітньої дочки єдиної дворової жінки скромного почту старостини, що виконувала обов'язки кухарки. Отже, молодий студент у неї й закохався. Догоджав, говорив компліменти, але дівчина йому рішуче відрізала, вела себе поважно і з гідністю» [4, с. 273].

Закінчити навчання Зигмунду не судилося. 1829 року він залишив університет через остракізм з боку студентства. Причиною була неявка Красінського, всупереч домовленості з товаришами, на похорон голови суду сейму Петра Белінського, палкого польського патріота. Відмовитись від участі в похороні, куди вийшла майже вся Варшава, його примусив батько. Обурені цим студенти заявили, що він не гідний їхнього товариства, і влаштували нищівну обструкцію: шипіли, плювалися, тупали ногами, щирий поляк Леон Лубенський зірвав з недавнього приятеля лацкани та нашивки, не обійшлося без ляпасів. А коли недавні товариші взялися за каміння, Зигмунд мусив тікати геть. Згодом знову виникла суперечка з Лубенським, що ледь не закінчилась двобоєм. Скандал набрав розголосу.

Університетська рада, врахувавши, що «пан Зигмунд» є «легковажний» і «неспокійний», виключила його з університету «на один рік». І хоча Лубенського виключили також, повернутися до навчального закладу після такої ганьби шляхтич Красінський не міг.

Взагалі вплив батька на Зигмунда був величезний. Сину ніколи не вдалося вийти з-під опіки «домашнього тирана», люблячого свою дитину; генерал постійно втручався в усі справи й особисте життя сина. Майже постійно поет перебував у стані перманентного конфлікту з рідним батьком, був змушений боротися з комплексом приниженої гідності у поєднанні з відчуттям трагізму та безнадії. Зигмунд, маючи чудові інтелектуальні здібності, але слабке здоров'я, не міг забезпечити собі незалежне існування. Окрім матеріального та морально-політичного аспектів, цей конфлікт мав ще політичний акцент. Річ у тім, що колишній наполеонівський генерал, кавалер ордена Почесного Легіону та учасник кампанії 1812 року, після відречення Наполеона перейшов на російську службу. Імператор Микола I у поляку В. Красінському знайшов «ідеал вірності». Ставлення свідомих поляків до генерала вкрай погіршилося, коли той не підтримав Листопадове повстання. Виникає враження, що якби це сталося на початку його кар'єри, то він був би в перших рядах (йому подобалось «бути першим»), а тепер просто не хотів втратити становище й багатство через участь у ризикованій справі. У грудні 1831 року повстанці ледь не повісили генерала, навіть зашморг уже накинули на шию.

Генерал Красінський співає дифірамби російському імператорові («тільки об'єднання навколо Вашої Величності врятує світ»), вірно служить, отримує високі посади, нагороди й довіру.

Натомість поет Красінський пише вірш із показовою назвою «Москалям» [5, с. 566], де відверто висловлює своє ставлення до руйнівників Польської держави й кидає їм у вічі:

*Мав би силу, одним рухом
Всіх жбурнув би до безодні... (переклад — П. Д.)*

Покинувши університет, він їде за кордон, переважно живе в Німеччині, Франції, Італії, лікуючись на тамтешніх курортах. Окрім того, поринає в самоосвіту, поглиблено вивчає іноземні мови, особливо англійську, знайомиться з європейською літературою. Тоді ж налагоджу-

ються добрі стосунки з А. Міцкевичем, Ю. Словацьким, А. Цежковським (творець «філософії чину»). Однак найбільшою подією стає знайомство в Неаполі в грудні 1838 року з Дельфіною Потоцькою (з Комарів). Власне, вперше він побачив її під час подорожі на Поділля 1825 року. Про неї є згадка в його листі до батька, написаного в той час. Спочатку Красінський поставився до неї доволі неоднозначно, але незабаром вона стала його музою, котру називав «моя Беатріче» [6, с. 5]. Неочікуване почуття принесло поету довгі роки творчого піднесення («все відчував і весь співав») і «розігнало чорний пекельний, проклятий смуток, який загрожував... остаточним отупінням і втратою всілякої сили» [8, с. 734].

Вплив Дельфіни на творчість поета величезний. Вражає й захоплює їхнє багаторічне листування — це понад 5000 листів (збереглося близько 700).

Дельфіна була одружена з горезвісним авантюристом Мечиславом Потоцьким [2, с. 539]. Через це закохані не надто вірили у своє спільне майбутнє, а батько Зигмунда вкрай негативно поставився до його захоплення. Властолюбний генерал у черговий раз робить так, як вважає за потрібне: «був милостивим», але «забув» забезпечити грошима. Мало того, домігся, щоб син одружився з Елізою Браницькою. Весілля відбулося в липні 1843 року [10, с. 7]. Матеріальна незалежність також прийшла лише після одруження.

Була ще одна людина, яку поет дуже любив, — його бабка Антоніна. Для Зигмунда вона була «коханою Бабунею». Він намагався «робити все можливе, щоб їй прислужитися, не викликати на себе гніву», «цілими годинами читав їй «Історію великої армії» Сегюра, яка їй дуже подобалась. Востаннє Зигмунд бачився зі своєю бабкою у Варшаві незадовго до її смерті (померла 27 липня 1834 р.). Перед тим він повернувся із Петербурга, де генерал хотів влаштувати сина на службу при царському дворі.

«Прощання було зворушливим...». Пані Антоніна дуже любила онука, «від тієї любові молоділа, ставала більш енергійною, приїхати з Дунаївців до Варшави після звістки про хворобу хлопчика було для неї дрібницею, усім близьким і далеким розповідала про його чесноти» [4, с. 270].

По смерті бабусі Зигмунд лише одного разу був на Поділлі, куди прибув разом із батьком 1844 року. Вікарій дунаєвецького костюлу Еразм Вежейський «мав честь» тоді познайомитися з ним, і на прохання Й. Ролле написав і передав йому

свої спогади про той приїзд поета: «...Одного вечора мені повідомили про приїзд гостей і що поміщик хоче мене бачити. Генерал, стомлений дорогою, прийняв мене сам. Просив мене зранку відправити жалобну службу по його матері...

Після служби запросив мене до себе. У невеликій залі зустрів незнайомого, худого, із сумним обличчям чоловіка, який неспокоїно розглядав натовп у дворі і ніби розмірковував над тим, коли ж те все нарешті скінчиться. Я підійшов ближче, представився. Він сказав, що є сином господаря дому і замовчав. Кілька хвилин сиділи один навпроти одного, не знаючи як розпочати розмову.

— Як та аудієнція втомлює мого батька, — сказав нарешті.

— Але її не уникнути через високе становище, яке займає пан граф, — відповів я у свою чергу.

То був початок, хоча паузи були досить довгими. Пішло швидше, коли торкнулися спогадів про старостину, коли почав розповідати про її доброту та адміністративні здібності. Слухав уважно, але участі в розмові не брав. Потім перейшли до літератури, до нових творів, які непогано знав і які в незначній кількості були відомі мешканцям нашого закутка. Від Гюславського, Гошчинського, Міцкевича, Пола наче мимоволі перейшли до «Небожественної комедії», яку, власне, недавно прочитав з великою увагою і, скажу щиро, був захоплений вишуканістю форми та мови. Це також слухав з байдужістю і скляним поглядом, направленим в одну точку, ніби мова йшла не про його твір.

По правді, мені така поведінка сподобалася. Почав припускати, що насправді «Небожественну комедію» написав Гошчинський, а не Красінський. Ще більше став схилитися до цієї думки через те, що він приділяв цьому якусь незначну увагу, показував певну неповагу до твору і перевів розмову на іншу тему... Зокрема, я помітив, що пан Зигмунд у розмові дуже обережний, несміливий, недовірливий, делікатні питання оминав, а буденні його не цікавили.

...Перед від'їздом пан Зигмунд відвідав костюл, уважно розглядав надгробки і медальйони, потім зайшов на хвилину до мене. Після короткої розмови сердечно обняв і, нахилившись, схвильованим голосом тихо запитав: Чи добродій ксьондз читав інші твори автора «Небожественної комедії»? Відповів, що жодного. Настав час прощання. Через кілька місяців по тому отримав з якоюсь okazією дві невеличкі

книжечки його творів, котрі зберігаю як дуже дороге моєму серцю» [4, с. 279–282].

Красінський приховував своє авторство. На перший погляд, це викликає подив, адже визнання — цілком природне прагнення і навіть мрія кожної творчої натури. Пояснення просте. Генерал Красінський був досить помітною фігурою в Королівстві Польському, а тому для сучасників поет Красінський передусім залишався сином «наполеонівського генерала» і «царського фаворита», «зрадника» й «політичного опортуніста», «передбачливого обивателя» та «кар'єриста». Тому він був відомий як *le poete anonyme de la Pologne*, іноді друкувався під криптонімом (Napoleon) К. Єдина книжка, де вказано повне ім'я автора, — «Гробниця родини Рейхстагів» (1828) [8, с. 727].

Творчість Красінського визнана світом перлиною європейської літератури. У цьому контексті було цікаво ознайомитися із думкою російських літературознавців. Виявилось, що, наприклад, у російській «Літературній енциклопедії» (1931 р.) про нього немає практично жодного доброго слова. Ось кілька характерних цитат: поет «не знає природи... його люди — носії умозірних принципів», «Красінський — однобічний», його твори — «непереконлива проповідь християнських ідеалів», його герой — «безжальний і розумний демагог», «убогість аргументації...» [3, с. 542]. Чому так, стає зрозумілим навіть з поеми «Досвіт»:

*Нас зайди вигнали з землі батьків,
Примусивши чужі орати ниви.
І чулося «Ура!» захланних ворогів,
Які наш край кайданами покрили...
(переклад — П. Д.)*

Найвідоміші твори Зигмунда Красінського — «Небожественна комедія», «Іридйон», «Досвіт», «Фантазія життя», «Останній», цикл «Псалми прийдешнього», «Готичні повісті», повість «Агай-хан», «Молитви», «Спокуса», «Поет». Він — автор зворушливих ліричних віршів — «Час і вічність», «До Пані Д. П.», «Прощання з Італією», «Нове життя» та багатьох ін.

В останні свої роки поет страждав на хвороби і часто шукав найбільш сприятливе для себе місце, певний час перебував навіть у Алжирі. Помер Зигмунд Красінський у Парижі 23 лютого 1859 року, всього на кілька місяців переживши батька. Похований в Опіногурі, в родинному склепі Красінських [7, с. 39].

ЛІТЕРАТУРА

1. Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків подій (Збірник науково-краєзнавчих праць). — Дунаївці–Кам'янець–Подільський, 2008.
2. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінничини / В. Колесник. — Вінниця, 2007.
3. Литературная энциклопедия. Т. 5. — М., 1931.
4. Dr. Antoni J. (Rolle). Babka poety. Opowiadania historyczne / Dr. Antoni J. (Rolle). — Lwów, 1891.
5. Krasiński Z. Dzieła (pisma wybrane) / Z. Krasiński. — Warszawa, (bez. r).
6. Krasiński Z. Moja Beatrice / Z. Krasiński. — Kraków, 1878.
7. Królik J. Opinogóra / J. Królik. — Opinogóra, 2004.
8. Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana. Т. 40. — Warszawa, 1907.
9. Sudolski Z. Krasiński / Z. Sudolski. — Warszawa, 1983.
10. Sudolski Z. Zygmunt Krasiński przypomniany i żywy / Z. Sudolski. — Opinogóra, 1989.